

ISPANIJOS KONSTITUCINGUMO RAIDOS YPATUMAI

Doc. dr. Elena Vaitiekienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedra
Ateities g. 20, Vilnius
Tel. 2714546
Elektroninis paštas kkk@mruni.lt

Pateikta 2004 m. rugsėjo 7 d.

Parengta spausdinti 2004 m. gruodžio 25 d.

Pagrindinės sąvokos: konstitucingumas, konstitucija, konstitucingumo raida, Ispanijos konstitucingumo istorija.

S a n t r a u k a

Ispanijos konstitucingumo raida yra sudėtinga, prieštaringa ir dažnai vertinama kaip „žlugusių konstitucijų istorija“.

Pirmoji Ispanijos konstitucija priimta 1812 m., paskutinė – 1978 metais. Per daugiau kaip 150 metų Ispanijoje galiojo dar septynios konstitucijos, jos buvo priimtos 1837 m., 1845 m., 1855 m., 1869 m., 1873 m., 1876 m. ir 1931 metais. Be jų, 1939–1975 m. Ispanijos konstitucinę santvarką ir politinę sistemą reglamentavo generolo F. Franko 1939–1967 m. nustatyti fundamentalieji įstatymai.

Konstitucionalistai diskutuoja dėl fundamentaliųjų įstatymų traktavimo, dėl to, ar 1855 m. bei 1873 m. Ispanijos parlamento priimti pagrindiniai įstatymai yra laikytini konstitucijomis. 1845 m. Konstitucija kartais vertinama kaip 1837 m. Konstitucijos papildymas, įvairių nuomonių yra ir dėl konstitucingumo ištakų bei pradžios.

Straipsnyje aptariamos Ispanijos konstitucingumo ištakos ir raidos ypatumai, tradicijos bei jų įtaka galiojančiai šalies konstitucinei teisei.

I

Kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių, Ispanijos konstitucingumo pradžią lėmė Didžioji Prancūzijos revoliucija ir imperinės Napoleono Bonaparto ambicijos. Užkariautose ar užimtose teritorijose Napoleonas siekė nustatyti tam tikrą konstitucinę tvarką, kita vertus – Napoleono užkariavimai naikino arba keitė Europos monarchijų struktūrą ir pobūdį, skatino vidinius politinius procesus, nacionalinį išsivaduojamąjį judėjimą. Visa tai keitė valstybingumo sampratą, skatino naujų politinių idėjų ir teisinių koncepcijų atsiradimą.

XVIII a. pabaigoje Ispanijoje įsitvirtino Prancūzijos sosto atstovai – Burbonų dinastija. 1808 m. pradžioje Prancūzijos kariuomenė užėmė Ispaniją, jos karalius Karolis IV ir įpėdinis sūnus Ferdinandas VII buvo priversti atsisakyti sosto Napoleono brolio Josepha naudai.

1808 m. liepos 7 d., žengdamas į Ispanijos karaliaus sostą, Bajonėje Josephas Bonapartas paskelbė Bajonės Statutą, nustatantį Ispanijos valdymo tvarką. Tai buvo pirmasis

konstitucinio pobūdžio dokumentas, parašytas ir paskelbtas Ispanijoje. Bajonės Statutas yra pripažįstamas kaip svarbus istorijos dokumentas, tačiau nėra laikomas pirmąja Ispanijos konstitucija, nes tai buvo Prancūzijos invazijos vaisius: Josepho karūnavimo iškilmėse nedalyvavo daugelis Ispanijos didikų, jie atsisakė pasirašyti minėtą teisės aktą [16, 22].

1808 m. Prancūzijos invazija į Ispaniją sukėlė šešerius metus trukusį išsivaduojamąjį karą. Remiant Londonui ir Didžiosios Britanijos kariuomenei 1810 m. Kadžio (Cadiz) mieste įsteigta Aukščiausioji Ispanijos Taryba (*Supreme Junta*) nusprendė tais pačiais metais sušaukti steigiamąjį susirinkimą, Ispanijos metropolijos ir kolonijų atstovų parlamentą – Kortesus (*Constituent Cortes*). Kadžio kortesai buvo pirmasis modernus Ispanijos parlamentas. Juose vyravo liberalių nuostatų šalininkai, jiems buvo artimos Didžiosios Prancūzijos revoliucijos ir JAV Konstitucijos idėjos.

Pirmoji Ispanijos Konstitucija paskelbta 1812 m. kovo 12 d., ji taip pat vadinama **Kadžio Konstitucija** (*La Constitución de Cadiz*) [28].

Tai buvo pirmasis teisės aktas Ispanijoje, paskelbęs tautą suverenu. Pažymėtina, kad Ispanijos tauta buvo suvokiama ne kaip metropolijos, o kaip visų abiejuose pasaulio pusrutuliuose gyvenusių Ispanijos imperijos piliečių bendrija. Daugelis Kadžio Konstitucijos nuostatų buvo pagrįstos 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečių teisių deklaracijos bei 1787 m. JAV Konstitucijos nuostatomis. 1812 m. Konstitucija nustatė visų lygybę prieš įstatymą, žodžio, spaudos laisvę, sulygino metropolijos ir užjūrio teises, panaikino feodalų luominės privilegijas, gildijas, apribojo Katalikų Bažnyčios vaidmenį, numatė bendruomeninių žemių išdalijimą, bažnytinių žemių konfiskavimą bei pardavimą. 1812 m. Konstitucijos nuostatos, reglamentuojančios ekonominę sistemą, leido paspartinti liberalias ekonomines reformas. Kadžio Konstitucija panaikino inkviziciją, tačiau katalikybė buvo privaloma ir vienintelė religija, o erezijos laikomos nusikaltimu. Kitos religijos buvo draudžiamos, tai kontroliavo specialūs tribunolai.

1812 m. Konstitucija šalį paskelbė konstitucine monarchija, įtvirtino valdžių atskyrimo principą. Įstatymų leidžiamoji valdžia priklausė vienerių rūmų parlamentui – Kortesams, vykdomoji valdžia – karaliui. Jis valdė kartu su ministrais patariamais ir padedamas Valstybės tarybos. Kortesai galėjo kontroliuoti ministrus. 1812 m. Konstitucijoje atsispindėjo Ispanijos centrinės ir vietinės valdžios teisinio reglamentavimo tradicijos. Konstitucija nustatė racionalią ir gana veiksmingą administravimo sistemą, pagrįstą naujai suformuotomis provincijomis ir municipalitetais. Municipalitetams buvo sugrąžinta savivaldos teisė, įgyvendinama per vietos gyventojų renkamas atstovaujamas institucijas.

1812 m. Konstitucija pradėjo ir lėmė ispaniškojo liberalizmo tradiciją, į ją vėliau orientavosi 1837 m., 1869 m., 1931 m. konstitucijų leidėjai. Kadžio Konstitucija laikoma viena moderniausių XIX a. pirmosios pusės Europos konstitucijų. Ryškiausias šios Konstitucijos bruožas tai, kad joje modernaus konstitucionalizmo pagrindus bandyta suderinti su monarchine valdymo tvarka [11]. Kadžio Konstitucija buvo svarbi ne tik Ispanijai, bet ir visam ispaniškai kalbančiam pasauliui, ji tapo „šventuoju liberalizmo kodeksu“ ir visą XIX a. buvo modelis liberalioms Lotynų Amerikos šalių konstitucijoms [20].

Radikalus Kadžio Konstitucijos kūrėjų idealizmas lėmė, kad konstitucinis visuomeninių santykių reglamentavimas tapo svarbiausia problema, svarbiausias ginčų objektas ir padarė per visą modernią Ispanijos istoriją [15].

1812 m. Konstitucijos likimas buvo nelengvas ir komplikotas, nes Kadžio kortesų narių dauguma neatsižvelgė į konservatorių siūlymus, nesikonsultavo su Katalikų Bažnyčia. Dvasininkija ir ją palaikiusi didelė dalis visuomenės nepripažino 1812 m. Konstitucijos. Sugrįžęs į tėvynę, 1814 m. karalius Ferdinandas VII atsisakė prisiekti Kadžio Konstitucijai ir paskelbė ją negaliojančia. 1820 m. Kadyje majoras Rafaelis de Riego sukėlė maištą ir manifestu (*pronunciamento*) kreipėsi į Ispanijos kariuomenę, prašydamas paremti jo reikalavimą – pripažinti 1812 m. Konstituciją. Ferdinandas VII pakluso kariuomenės valiai ir pripažino Kadžio Konstituciją, o minėto karininko iniciatyva atsirado naujas Ispanijos politikos ir teisės bruožas, vadinamoji *Pronunciamento* teisė, turėjusi įtakos tolesnei XIX ir XX a. Ispanijos

konstitucingumo raidai. Karaliaus pasidavimas sukėlė didžiųjų Europos šalių nerimą. Veronos kongreso sprendimu 1823 m. į Ispaniją buvo nusiųstas Prancūzijos karių korpusas absooliutinei monarchijai atkurti. Tuo pasinaudojęs karalius Ferdinandas VII panaikino 1812 m. Konstituciją.

Iš liberalių XIX a. Ispanijos konstitucijų išsiskyrė 1869 m. Pagrindinis įstatymas.

Pasak Jorge'o Fernandezo Salaso, 1869 m. Konstitucija buvo pati radikaliausia XIX a. Ispanijos konstitucija [17]. Stainley G. Payne'o teigimu, ji buvo viena iš dviejų ar trijų tobuliausių to meto pasaulio konstitucijų [12].

1869 m. Konstitucijos naujoviškumą lėmė: a) visuotinės vyrų, kuriems sukako 25 m., rinkimų teisės pripažinimas. Stainley G. Payne teigimu, „antrą kartą Europos istorijoje Ispanija turėjo demokratiškiausią rinkimų teisę pasaulyje“ [12]; b) provincijų asamblėjų ir municipalinių tarybų renkamumas, nors savo valdžią jos ir turėjo dalytis kartu su vyriausybės skiriamais provincijų gubernatoriais; c) nors katalikybė buvo pripažįstama oficialia Ispanijos religija, tačiau pirmą kartą modernioje šalies istorijoje buvo pripažįstama kitų religijų tolerancija, viešai laikant apeigas; d) pirmą kartą Ispanijos istorijoje įtvirtinta teisė steigti profesines sąjungas. Pagal 1869 m. Konstituciją Ispanijos monarcho teisės turėjo būti panašios į Didžiosios Britanijos karaliaus (pagal principą „karaliauja, bet nevaldo“), karaliui suteikta suspensyvinio veto teisė, jis galėjo paleisti parlamentą, sudarytą iš dvejų rūmų. 1869 m. Konstitucija Ispaniją paskelbė pavaldima konstitucine monarchija.

Ispanijos konstitucingumo istorija neišvengė esminių ir kardinalių lūžių. 1873 m. Kortėsų rinkimus laimėjo respublikonai federalistai. Tais pačiais metais buvo priimta nauja Ispanijos Konstitucija. Ji įtvirtino Ispanijos respubliką ir paskelbė parlamentą aukščiausiąja valstybės valdžios institucija. Parlamento daugumai ypač rūpėjo decentralizuoti valstybės valdymą ir sukurti šalyje federacinę santvarką [19]. Pagal šią Konstituciją Ispanija buvo padalyta į 17 valstijų, turinčių vietos savivaldos teisę.

I Ispanijos Respubliką ir ją įtvirtinusią 1873 m. Konstituciją pakeitė Restauracija ir jos politinę sistemą reglamentuojantis 1876 m. Pagrindinis įstatymas. Vadovaujantis 1876 m. Konstitucijos nuostatomis Ispanijoje įsitvirtino vadinamoji *canovito* parlamento rinkimų sistema. Karalius skirdavo ministrą pirmininką, šis skelbdavo parlamento rinkimus, norėdamas suformuoti sau palankią parlamentinę daugumą. Rinkimų eigą kontroliavo vidaus reikalų ministras, jam padėdavo vietos aristokratai ir partijų lyderiai. Ši sistema sudarė prielaidas formotis dvipartinei sistemai. Ispanijos parlamentas tapo rotacijos būdu besikeičiančių dviejų pagrindinių politinių partijų valdžios institucija, o karalius – tarpininku, atliekančiu vadovaujamą vaidmenį tarp konkuruojančių politinių jėgų [7]. Taiki politinių partijų rotacijos valdžioje sistema buvo naudinga oligarchams ir stambiosios buržuazijos partijoms, kitos politinės jėgos buvo nušalintos nuo dalyvavimo tiesioginiuose rinkimuose. Tai vedė prie nusivylimo šalies politine santvarka ir politinėmis partijomis.

1917 m. Barselonoje vykusio Generalinė Parlamento Asamblėja nutarė pradėti konstitucinę reformą, bet konservatyviosios vyriausybės jėgos ir kariuomenė tam pasipriešino. 1923 m. generolas Miguelis Primo de Rivera, tapęs vyriausybės vadovu, įvedė diktatūrą: paleido Kortesus, sustabdė konstitucijos veikimą, suformavo ministrų kabinetą ne iš politikų, o iš profesionalų, ūkio politikoje vadovavosi Italijos korporatyvinės ekonomikos koncepcija [21]. Parlamento institucijos panaikinimas nesustabdė visuomenės radikalėjimo. 1930 m. Rivera buvo priverstas atsistatydinti. 1931 m. įvyko Kortėsų rinkimai, kuriuos laimėjo nacionalinės antimonarchistinės ir regioninės politinės partijos. Tais pačiais metais gruodžio 9 d. buvo priimta Ispanijos Konstitucija, kurioje įtvirtinta respublikos valdymo forma, aukščiausiąja valstybės valdžios institucija paskelbtas vienerių rūmų parlamentas, renkamas ketveriems metams. Parlamentą rinko valstybės vadovą – prezidentą. Ši konstitucija buvo federalinio pobūdžio, šalies regionams garantuojanti savivaldos teisę. Konstitucijoje atsispindėjo ir XX a. pradžioje Europoje populiarūs kairuoliškos idėjos, jai būdingi proletarinės diktatūros ideologijos bruožai ir nuostatos. II Ispanijos Respubliką įteisinusią 1931 m. Konstituciją sužlugdė didžiosios visuomenės dalies atsakymas ją pripažinti, o vėliau kelerius metus trukęs

pilietinis karas. Formaliai ši Konstitucija galiojo iki 1939 m. balandžio 1 d., bet iš tikrųjų veikė tik tuose regionuose, kur valdžią turėjo respublikos šalininkai.

Pagal pobūdį Ispanijos XIX–XX a. pr. konstitucijas galima skirstyti į liberalias ir konservatyvias. Pirmosioms priskiriamos 1812, 1837, 1869 ir 1931 m. konstitucijos, konservatyvioms – 1845 ir 1876 m. konstitucijos. 1812, 1837 ir 1869 m. konstitucijos nustatė, kad suverenitetas priklauso Ispanijos tautai, pagal 1931 m. Konstituciją – liaudžiai (*pueblo*), pagal 1845 m. ir 1876 m. konstitucijas – karaliui ir kortesams. Pagal valdžių atskyrimo principą XIX–XX a. Ispanijos konstitucijos gali būti skirstomos į pripažinusias (1812, 1837, 1869 m. konstitucijos) ir nepripažinusias (1845 m. Konstitucija) valdžių atskyrimą, arba įtvirtinusias valdžių bendradarbiavimą (1931 m. Konstitucija).

Išskyrus 1845 m. ir 1855 m. konstitucijas, visas kitas priėmė steigiamieji kortesai (*Constituent Cortes*) [29]. Ilgiausiai (47 metus) galiojo 1876 m., trumpiausiai – 1873 m. Konstitucija (ne visus metus). Išskyrus 1873–1874 m. ir 1931–1936 m., kai Ispanija buvo I ir II Respublika, Ispanija buvo konstitucinė monarchija. 1837, 1845, 1869, 1876 m. Ispanijos konstitucijos nustatė dvejų rūmų (Senato ir Kongreso), 1812 ir 1931 m. konstitucijos – vienerių rūmų parlamentą. Ypač Senato teises išplėtė 1845 m. Konstitucija: iš renkamos institucijos jis buvo pertvarkytas į iki gyvos galvos skiriamą oligarchiją, sudarytą iš politikų elito, karininkijos, katalikų dvasininkijos ir žemvaldžių, sulygintos Senato ir Kongreso narių teisės įstatymų leidyboje.

XIX–XX a. Ispanijos konstitucijų turinį ir ypatumus lėmė nacionalinės istorinės raidos tradicijos ir patirtis, vidaus ir išorės politiniai veiksniai, politinės kovos aplinkybės ir specifika, taip pat – konstitucijų kūrėjų požiūris į valstybės valdymo formą, valdžių galias ir jų padalijimą, unitarinį arba federalinį valstybės pobūdį, parlamento struktūrą, rinkimų teisę, Katalikų Bažnyčios bei kariuomenės vaidmenį valstybėje. XIX–XX a. pr. Ispanijos konstitucingumo raida yra paradoksali ta prasme, jog tikėdami rašytinės konstitucijos galia, į valdžią atėję politikai (dažniausiai revoliucijų ir karinių perversmų keliu¹) siekdavo sukurti priimtina sau konstituciją, paneigdami valstybės konstitucinės santvarkos, konstitucijos perimamumo ir tęstinumo principus. Tai buvo susiję ne tik su politiniais įvykiais, bet ir su visuomenės požiūriu į konstituciją. Kai kurių autorių nuomone, XIX a. konstitucija Ispanijoje „neturėjo ypatingos teisinės svarbos, nes tuo laiku teisė dažniausiai buvo suvokiama kaip civilinė teisė, kurios pagrindinis šaltinis buvo Civilinis kodeksas“ [8].

II

Kilus Ispanijos pilietiniam karui, II Ispanijos Respublikos priešininkai ir jiems vadovaujanti Generolų taryba (*Junta*) sudarė vyriausybę, kuri 1936 m. spalio mėn. generolui Francisco Franco suteikė generalisimo karinį laipsnį ir paskelbė jį valstybės vadu (*Caudillo*). Fr. Franco tapo valstybės vadovu, ministru pirmininku, gynybos tarybos pirmininku ir Nacionalinės falangos vadu. Fr. Franco neturėjo aiškaus požiūrio į konstitucinę santvarką, visą gyvenimą jis buvo profesionalus karys ir valstybę bei visuomenę suvokė kaip tam tikrą karinę struktūrą [26]. To meto Ispanija buvo padalyta į 8 karines apygardas [18, p. 92]. Fr. Franco buvo įsitikinęs, kad dėl Ispanijos problemų, chaoso ir nestabilumo buvo kalta parlamentinė demokratija ir politinės partijos, todėl politinės partijos buvo panaikintos, vienintelė legaliai veikianti politinė organizacija buvo Nacionalinė falanga (Nacionalinis judėjimas), parlamento formavimo tvarka ir funkcijos pakeistos.

¹ XIX a. Ispanijoje vyko 5 revoliucijos (1808–1814 m. revoliuciją sukėlė Ispanijos Vyriausybės 1807 m. susitarimas su Prancūzija dėl Portugalijos pasidalijimo ir Napoleono I 1808 m. įsiveržimas į Ispaniją; 1820–1823 m. revoliuciją sukėlė Ispanijos nesėkmės 1810–1826 m. Ispanijos kolonijų Amerikos nepriklausomybės kare, Ferdinando VII reakcinė politika; 1834–1843 m. revoliucija siejosi su karlistų karais prieš mažametę Ferdinando VII dukterį Izabelę II ir jos vardu 1833–1840 m. šalį valdžiusią motiną regentę Mariją Kristiną; 1854–1856 m. ir 1868–1874 m. vyko antimonarchinės revoliucijos. Pastarosios metu 1873 m. vasario 12 d. buvo paskelbta Ispanijos I Respublika. 1931–1939 m. vyko didžioji Ispanijos revoliucija, peraugusi į pilietinį karą ir pasibaigusi karinės generolo Fr. Franco diktatūros įvedimu.

1939–1975 m. konstitucinę Ispanijos santvarką reglamentavo generolo Fr. Franco paskelbti septyni fundamentalieji įstatymai: Darbo chartija (priimta 1938 m.); Konstitucinis Kortėsų įstatymas (1942 m.); Ispanų teisių chartija (1945 m.); Įstatymas dėl referendumo (1945 m.); Įstatymas dėl sosto paveldėjimo (1947 m.); Įstatymas dėl Nacionalinio judėjimo principų (1958 m.); Organinis valstybės įstatymas (1967 m.).

Darbo chartija nustatė valstybės socialinės politikos kryptis, abipusius valstybės ir piliečių įsipareigojimus (piliečių pareiga dirbti, o valstybės pareiga – garantuoti piliečiams teisę į darbą), uždraudė streikus. Pagal Konstitucinį Kortėsų įstatymą parlamentas tapo įstatymų leidybos patariamąja institucija. Įstatymų leidyba tapo išimtinė valstybės vadovo teise. Kortėsai neteko parlamentinės vyriausybės kontrolės teisės. Pasikeitė parlamento kaip atstovaujamosios institucijos samprata: parlamentas atstovavo ne ispanų tautai, o korporacijoms. Šiuo požiūriu to meto Ispanija dažnai vadinama korporatyvine valstybe [18, p. 91]. Kortėsai buvo formuojami taip: 50 narių (prokuradorų) skyrė Fr. Franco, dalis asmenų prokuradorais tapdavo automatiškai, pagal einamas pareigas (ministrai, nacionalinės falangos tarybos nariai, gubernatoriai, merai, universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų rektoriai), kitus prokuradorus pagal nustatytą tvarką rinko municipalitetai ir korporacijos. Ispanų teisių chartija pripažino pagrindines žmogaus teises ir laisves, tačiau numatė ir kai kuriuos jų ribojimus (panaikino visuotinę rinkimų teisę, apribojo saviraiškos ir susirinkimų laisvę). Siekdamas įgyvendinti organinę demokratiją Fr. Franco priėmė Referendumo įstatymą, kuriuo nustatė, kad nacionalinės svarbos įstatymų projektai turi būti patvirtinti referendumu. Teisė inicijuoti referendumą priklausė valstybės vadovui. Tik referendumu buvo galima pakeisti galiojantį fundamentalųjį įstatymą.

1939–1946 m. Ispanijoje klausimas dėl valstybės valdymo formos neegzistavo. 1947 m. kovo mėn. Fr. Franco siūlymu Nacionalinės falangos taryba priėmė sprendimą „Dėl būtinybės atkurti Ispanijos monarchiją“. Šiam sprendimui pritarė Ispanijos piliečiai 1947 m. liepos 6 d. surengtame visuotiniame referendume. 1947 m. Įstatymas dėl sosto paveldėjimo paskelbė Ispaniją karalyste, tačiau monarcho klausimas nebuvo išspręstas iki 1969 m., kai savo įpėdiniu Fr. Franco paskyrė Juaną Carlosą. Pagal įstatymą dėl sosto paveldėjimo Fr. Franco buvo karaliaus regentas iki gyvos galvos.

Istorikai ir konstitucionalistai įvairiai aiškina to laikotarpio politinio režimo pobūdį: ankstyvasis generolo Fr. Franko valdymo laikotarpis dažnai vertinamas kaip pusiau fašistinis (semifašistinis), vėlyvasis – kaip švelnėjantis autoritarinis režimas [27]. Tam tikrą ribą tarp šių dviejų laikotarpių žymi 1955 m., kai Ispanija tapo JTO nare.

Kad ir kaip paradoksalu, tačiau generolo Fr. Franco reformos, įgyvendintos fundamentalųjų įstatymų ir kitų teisės aktų pagrindu, stabilizavo politinę ir socialinę ekonominę šalies padėtį, subrandino sąlygas, leidusias taikiai perimti valdžią ir atlikti būtinas konstitucines reformas po jo mirties 1975 metais. Perėjimas nuo autoritarinio prie demokratinio režimo Ispanijoje vyko taikiu keliu.

III

Po generolo Fr. Franco mirties (1975 m. lapkričio 20 d.) Ispanijoje buvo atkurta monarchija. 1975 m. lapkričio 22 d. valstybės vadovu tapo karalius Juanas Carlosas I de Borbonas, paskirtas sosto paveldėtoju dar 1969 metais. Taip Ispanijoje buvo išlaikytas valdžios perimamumas.

Vadovaujant Juanui Carlosui Ispanija ryžtingai ėmėsi demokratiškus pertvarkymus. Iš pradžių mažai kas tikėjosi, kad F. Franco statytinis sugebės pasukti šalį ryžtingų reformų keliu, tačiau „Juanas Carlosas ir jo bendražygiai per trejus metus sugebėjo taikiai ir teisėtai įvykdyti demokratiškus pertvarkymus. Niekada iki tol diktatoriškas režimas nebuvo transformuotas į pliuralistinę parlamentinę demokratiją be pilietinio karo, revoliucinių sukrėtimų, užsienio jėgų įsikišimo. Ispanijos pertvarka yra dar įspūdingesnė ir todėl, kad ji buvo įvykdyta pasinaudojant Franco sukurtais instituciniais mechanizmais. Visi jie buvo skirti išsaugoti au-

toritarinę Franco sistemą, tačiau karalius ir jo šalininkai naudodamiesi tais pačiais instrumentais sugebėjo legitimuoti demokratinę konstitucinę monarchiją“ [27].

Pažymėtina, jog pirmiausia buvo nustatyti teisiniai demokratinės valstybės valdymo pagrindai. 1976 m. liepos 1 d. Adolfas Suarez Gonzalezas buvo paskirtas naujuoju ministru pirmininku ir pradėjo ilgai lauktas Ispanijos reformas. 1976 m. rugsėjo 10 d. jis paskelbė politinių reformų aktą (programą), pasiūlė atkurti visuotinę balsavimo teisę, dvejų rūmų parlamentą, daugiapartinę sistemą. 1976 m. gruodžio 15 d. tautos referendumui buvo pateiktas Politinių reformų aktas. Absoliuti tautos dauguma pritarė demokratijos įvedimui šalyje (tik 2,6 proc. Ispanijos elektorato nepritarė demokratijai). Taip tauta legitimavo ministro pirmininko politinių veiksmų programą. Buvo legalizuotos visos politinės partijos, atkurtos profesinės sąjungos, paskelbta politinių kalinių amnestija ir kt., tačiau Fr. Franco valdymo laikų įstatymai formaliai nebuvo panaikinti. 1977 m. birželio 15 d. Ispanijoje vyko pirmieji demokratiniai (po Ispanijos pilietinio karo) parlamento (Kortesų) rinkimai. Juos laimėjo Demokratinio centro sąjunga (*Union de Centro Demokratia* – UCD), vadovaujama Adolfo Suarez.

Svarbiausias parlamento uždavinys buvo parengti naują šalies konstituciją. 1977 m. birželio mėn. Kortesuose buvo įkurtas Konstitucijos reikalų komitetas iš 36 parlamentarų. 1977 m. rugpjūčio mėn. komitetas sudarė grupę (pakomitetį) iš 7 narių, atstovaujančių įtakingiausioms nacionalinėms ir regioninėms partijoms. Konstitucija buvo rengiama keičiant fundamentaliuosius įstatymus, priimtus Fr. Franco valdymo laikais. Ispanija garsėja „žlugusių“ [14, 31] konstitucijų istorija, todėl konstitucijos rengėjų tikslas buvo parengti konstituciją, kuri būtų priimtina visuomenės daugumai ir ypač priešingų politinių pažiūrų sluoksniams. Šios grupės uždavinys buvo parengti konstituciją, pagrįstą konsensu [27]. Ispanijos Konstitucija buvo priimta 1978 m. spalio 31 d. (tą dieną jai galutinai absoliučia balsų dauguma pritarė abei parlamento rūmai – Generaliniai kortesai (*Cortes Generales*). 1978 m. gruodžio 6 d. ji buvo ratifikuota nacionaliniame referendume. Gruodžio 27 d. Konstituciją pasirašė karalius [1, 2].

Ispanijos 1978 m. Konstitucija – bendro visuomenės sutarimo (konsensuso) rezultatas. „Didžiausias 1978 m. Ispanijos Konstitucijos laimėjimas yra tai, kad ji įnešė svarbų indėlį sprendžiant istorines problemas, kurios daugiau kaip šimtmetį temdė Ispanijos žmonių gyvenimą“ [29]. Ispanijos konstitucija yra laikoma viena liberaliausių Vakarų Europoje. Kita vertus, pripažįstama, kad „siekdami išvengti dogmatizmo ir sulaukti plataus visuomenės pritarimo, konstitucijos kūrėjai sukūrė išsamų ir sudėtingą dokumentą, vertinamą kaip konsensuso politikos triumfą, bet dėl tų pačių aplinkybių pasižymintį jai būdinga dviprasmiška kalba ir prieštaraujančiomis viena kitai nuostatomis“ [27]. 1978 m. Ispanijos Konstitucija įtvirtino demokratinę šalies konstitucinę santvarką, sudarė Ispanijai teises prielaidas tapti demokratinė teisine valstybe.

1981 m. vasario mėn. Ispanijoje buvo mėginta įvykdyti karinį perversmą, tačiau Ispanijos karaliaus Juano Carloso pastangų ir autoriteto dėka pavyko jį sustabdyti. Tai buvo vienintelis iššūkis prieš konstitucinę santvarką ir demokratinius pertvarkymus šalyje.

IV

1978 m. Ispanijos Konstitucijoje įtvirtinta, kad Ispanija yra teisinė, demokratinė ir socialinė valstybė, kurioje didžiausios vertybės yra teisingumas, lygybė ir politinis pliuralizmas. Tautos suverenitetas priklauso ispanų tautai. Ji yra valstybės valdžios steigėjas. Valstybės valdymo forma – parlamentinė monarchija. Konstitucijoje skelbiama, kad Ispanija yra vieninga ir nedaloma regioninė valstybė, pripažįstanti ir garantuojanti autonomijos teisę tautinėms ir teritorinėms bendrijoms.

[domu tai, kad Ispanijos konstitucijos rengėjai įvadinėje dalyje įtvirtino nuostatas apie politinių partijų, profesinių sąjungų vaidmenį valstybės gyvenime bei kariuomenės funkcijas. Pagrindinė kariuomenės funkcija – užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, ginti jos teritorinį vientisumą ir konstitucinę santvarką (Konst. 8 str.). Manytume, kad ši nuostata buvo

įtvirtinta Konstitucijos įvadinėje dalyje neatsitiktinai. Kariuomenė viena iš dviejų institucijų (antroji – Bažnyčia), Ispanijos istorijoje palikusi ryškų pėdsaką ir toli gražu ne pačius geriausius prisiminimus. Konstitucijos rengėjų tikslas buvo sumažinti šios institucijos vaidmenį valstybės gyvenime ir griežtai apibrėžti jos teises.

Demokratiniai pertvarkymai Ispanijoje susiję ir su politinių partijų legalizavimu bei profesinių sąjungų atkūrimu. Konstitucijoje nustatyta, kad politinės partijos yra politinio pliuralizmo išraiška, svarbiausias politinių santykių dalyvis, išreiškiantis ir formuojantis tautos politinę valią (Konst. 6 str.). Profesinių sąjungų ir verslininkų asociacijų tikslas – ginti ir užtikrinti ekonominius ir socialinius savo narių interesus (Konst. 7 str.). Politinės partijos, profesinės sąjungos ir verslininkų asociacijos – savanoriški susivienijimai, veikiantys pagal Konstituciją ir įstatymus. Jų vidinė struktūra ir veikla turi būti demokratinė (ši nuostata Konstitucijoje ypač pabrėžiama).

Didžiąją Konstitucijos dalį (apie trečdali), sudaro nuostatos, reglamentuojančios asmens konstitucinį statusą. Dėmesys žmogaus teisėms ir laisvėms, jų konstitucinis reglamentavimas – vienas ryškiausių Ispanijos konstitucingumo bruožų. Asmens konstitucinis statusas reglamentuojamas Konstitucijos I skyriuje „Pagrindinės teisės ir pareigos“, kurį sudaro 5 poskyriai. Konstitucijoje įtvirtinami pagrindiniai principai, kuriais vadovaujantis reglamentuojami asmens ir valstybės santykiai. Jie atitinka tarptautinės teisės principus ir normas žmogaus teisių klausimais. Konstitucijoje pažymėta, jog joje įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios pagrindines žmogaus teises ir pareigas, atitinka Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją, tarptautines sutartis ir susitarimus žmogaus teisių klausimais, kuriuos Ispanija yra ratifikavusi (Konst. 10 str. 2 d.). Kaip ir daugumoje demokratiškos valstybių, Ispanijos Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, jog žmogus, jo teisės yra aukščiau visuomenės ir valstybės. Žmogaus ir valstybės santykiai reglamentuojami vadovaujantis prigimtinės teisės, lygiatėsiškumo (lygybės) ir asmens laisvės principais. Konstitucijoje įtvirtinta: „Žmogaus orumas ir neatimamos jo teisės, laisvas asmenybės ugdymas, pagarba įstatymui ir kitų žmonių teisėms yra politinės santvarkos ir santarvės visuomenėje pagrindas“ (Konst. 10 str. 1 d.); „Visi Ispanijos piliečiai yra lygūs prieš įstatymą ir negali būti diskriminuojami dėl kilmės, rasės, lyties, tikėjimo, pažiūrų ar kitais asmeniniais ar socialiniais pagrindais“ (Konst. 14 str.).

Pagal Ispanijos Konstituciją asmens teisinis statusas priklauso nuo to, kokiai asmenų grupei jis priskiriamas. Konstitucijoje nurodytos dvi asmenų grupės: Ispanijos piliečiai ir užsieniečiai. Piliečiams garantuojamos visos teisės ir laisvės, įtvirtintos Konstitucijoje. Užsieniečiai Ispanijoje naudojami konstitucinėmis teisėmis ir laisvėmis tarptautinėse sutartyse arba įstatymuose nustatyta tvarka (Konst. 13 str. 1 d.). Konstitucijos 23 str. nurodytas teises (teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus ir teisę dirbti valstybės tarnyboje) turi tik Ispanijos piliečiai, išskyrus tarptautinėse sutartyse ir įstatymuose numatytus atvejus, kai abipusiškumo pagrindais užsieniečiams suteikiama teisė dalyvauti municipaliniuose rinkimuose (Konst. 13 str. 2 d.).

Konstitucija detalai nereglamentuoja pilietybės santykių. Joje įtvirtintos dvi principinės nuostatos pilietybės klausimais: 1) Ispanijos piliečiams pagal kilmę pilietybė negali būti atimta (Konst. 11 str. 2 d.); 2) Ispanijos valstybė gali sudaryti su Lotynų Amerikos valstybėmis ir kitomis valstybėmis, turėjusiomis ar turinčioms su Ispanija ypatingus ryšius, sutartis dėl dvigubos pilietybės. Šiose valstybėse, jeigu jos ir nepripažįsta tokios teisės savo piliečiams abipusiškumo pagrindais, ispanų piliečiai gali įgyti pilietybę natūralizacijos būdu, neprarasdami Ispanijos pilietybės (Konst. 11 str. 3 d.).

Asmens konstitucinis statusas reglamentuojamas keliais aspektais: įtvirtinamos žmogaus ir piliečių teisės ir laisvės; nustatomos piliečių pareigos; numatomos žmogaus teisių ir laisvių ekonominės socialinės garantijos (pamatiniai socialinės ekonominės politikos principai); įtvirtinamos institucinės teisinės garantijos; nustatomi žmogaus teisių ribojimo pagrindai.

Iš Konstitucijoje įtvirtintų pagrindinių žmogaus teisių reikėtų išskirti keletą teisių ir laisvių, kurios apibūdina Ispanijos konstitucingumo raidos ir 1978 m. Ispanijos Konstitucijos

ypatumus. Visų pirma tai nuostatos, įtvirtinančios religijos ir tikėjimo laisvę (Konst. 16 str.). Konstitucija garantuoja religijos ir tikėjimo laisvę. Šios nuostatos reikšmingos ne tik žmogaus teisių ir laisvių požiūriu – jos nulėmė ir Bažnyčios teisinę padėtį valstybėje. Pažymėtina, kad rengiant Konstituciją Bažnyčios ir valstybės santykiai buvo vienas iš labiausiai ginčytinų klausimų. Konstitucijos rengėjų tikslas buvo sumažinti Katalikų Bažnyčios vaidmenį valstybės gyvenime nesukeliant opozicinių politinių jėgų pasipriešinimo. Pagal 1978 m. Konstituciją Katalikų Bažnyčia neteko valstybinės religijos statuso. Valstybės ir Bažnyčios santykiai nustatomi susitarimu: valstybė „palaiko bendradarbiavimo santykius su Katalikų Bažnyčia ir kitomis bažnyčiomis“ (Konst. 16 str. 3 d.). Bažnyčios ir valstybės santykių reglamentavimas lėmė ir atitinkamų nuostatų švietimo klausimais įtvirtinimą. Pažymėtina, kad jos yra gana prieštaringai vertinamos visuomenės [23]. Konstitucija įtvirtina mokymo laisvę (Konst. 27 str. 1 d.), garantuoja tėvams teisę pasirinkti savo vaikams dorovinį ir religinį auklėjimą pagal savo įsitikinimus (Konst. 27 str. 3 d.), teisę steigti privačias mokyklas (Konst. 27 str. 6 d.). Kartu Konstitucija įtvirtina švietimo įstaigų valstybinius standartus, švietimo sistemos planavimą ir kontrolę (Konst. 27 str. 5,8 d.). Prieštaravimų kelia tai, jog privačios mokyklos, kurių daugumos steigėjais yra Bažnyčia, gali būti finansuojamos iš viešųjų fondų. Bažnyčios nepasitenkinimą kelia tai, kad subsidijuojamos mokyklos turi būti kontroliuojamos [23].

Dar vienas 1978 m. Ispanijos Konstitucijos ypatumas – socialinės ekonominės teisės Konstitucijoje reglamentuojamos pagal socialinės gerovės valstybės modelį. Pažymėtina, jog dalis šių teisių yra formuluojamos kaip pagrindinės žmogaus teisės, kita dalis – kaip teisės į valstybės socialines ekonomines garantijas. Pastarosios įtvirtintos atskirame Konstitucijos I skyriaus poskyryje „Pamatiniai socialinės ir ekonominės politikos principai“. Šiame poskyryje įtvirtintos nuostatos apie valstybės ekonominę socialinę paramą šeimai, visapusišką vaiko teisių apsaugą, teisingą mokesčių ir išlaidų paskirstymą, visuotinio užimtumo užtikrinimą, teisę į poilsį, sveikatos apsaugą, socialinę paramą, teisę gauti periodiškai indeksuojamą senatvės pensiją, vartotojų teisių apsaugą, teisę į sveiką aplinką, teisę į gerbūvį ir būstą, istorijos, kultūros ir meno paveldo apsaugą ir plėtrą ir kita.

Konstitucijoje įtvirtintos ir kai kurios piliečių pareigos: pareiga (ir teisė) ginti Ispaniją (Konst. 30 str. 1 d.); pareiga mokėti mokesčius („pareiga padengti visuomenės išlaidas atsižvelgiant į kiekvieno asmens ekonomines galimybes ir nustatant teisingą mokesčių sistemą, pagrįstą lygybės ir progresyviųjų mokesčių principais“, Konst. 31 str. 1 d.); pareiga (ir teisė) dirbti (Konst. 35 str. 1 d.).

Ispanijos Konstitucija ne tik įtvirtina žmogaus ir piliečio teises ir laisves, bet nustato ir jų institucines teises garantijas. Konstitucijoje nustatyti trys pagrindiniai žmogaus teisių gynimo būdai: teisminė gynyba, teisė kreiptis į Konstitucinį tribunolą; teisė kreiptis į ombudsmeną – žmonių gynėją (*Defensor del Pueblo*). Kiekvienas asmuo gali kreiptis į teismą dėl pažeistų pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių gynimo. Tokios bylos turi būti nagrinėjamos pirmumo eile ir supaprastinta (sumarinio proceso) tvarka. Asmuo, išnaudojęs visas teisminės gynybos priemones, turi teisę pateikti individualų skundą dėl pažeistų teisių (*recurso de amparo*) Konstituciniam tribunolui. Kreiptis į Konstitucinį tribunolą galima ir tais atvejais, kai atsisakoma atleisti pilietį nuo privalomosios krašto apsaugos tarnybos dėl įsitikinimų, tikėjimo ar kitų pažiūrų pagrindu. Bylos dėl teisių į socialines ekonomines garantijas (nustatytas Konstitucijos I skyriaus 3 poskyryje) pažeidimo gali būti nagrinėjamos tik bendruosiuose teismuose įstatymo nustatyta tvarka.

Konstitucija nustato žmogaus teisių ir laisvių ribojimo pagrindus. Įvedus karo arba nepaprastąją padėtį gali būti ribojamos kai kurios konstitucinės teisės: teisė į asmens laisvės neliečiamumą ir saugumą, teisė į būsto neliečiamumą, teisė į susirašinėjimų, telefoninių pokalbių ir kitokių susižinojimų slaptumą, judėjimo laisvė, minties laisvė, spaudos laisvė, susirinkimų laisvė, teisė streikuoti, teisė į konfliktą darbe (Konst. 55 str. 1 d.). Konstitucijoje numatyta, kad organinis įstatymas gali nustatyti tvarką ir atvejus, kai teismo sprendimu ir esant atitinkamai parlamentinei kontrolei gali būti ribojamos kai kurios konstitucinės teisės (asmens laisvė, teisė į būsto neliečiamumą ir teisė į susirašinėjimų, telefoninių pokalbių ir kito-

kių susižinojimo slaptumą) asmenims, įtariamais dalyvavimu ginkluotose gaujose ar teroristinėse grupėse (Konst. 55 str. 2 d.).

Ispanija – parlamentinė monarchija. Monarchijos įtvirtinimas konstitucijoje atspindi politinių jėgų kompromisą. Rengiant konstituciją kairiosios partijos griežtai stėjo prieš monarcho instituciją kaip frankistinio režimo palikimą ir siūlė įtvirtinti respublikos valdymo formą. Tuo tarpu reakcinės jėgos, bandžiusios išsaugoti frankistinį režimą, siekė išsaugoti monarchiją. Kiti manė, jog monarchija gali atlikti stabilizuojantį vaidmenį įgyvendinant demokratiškus pertvarkymus. Pastarasis požiūris į monarcho instituciją atsispindi Konstitucijoje. Joje įtvirtinta neutrali ir depolitizuota valstybės vadovo institucija.

Monarchas turi Ispanijos karaliaus titulą. Karalius – valstybės vadovas, valstybės vienybės ir stabilumo simbolis, arbitras ir tarpininkas santykiuose tarp valstybės valdžios institucijų. Karalius yra aukščiausias Ispanijos valstybės atstovas tarptautiniuose santykiuose, „ypač santykiuose su tautomis, su kuriomis ją sieja bendri istoriniai ryšiai“ (Konst. 56 str. 1 d.). Karaliaus valdžią riboja konstitucija (jis atlieka tik tas funkcijas, kurias jam numato konstitucija ir įstatymai). Pagal Ispanijos Konstituciją karaliaus sosto paveldėtojai yra Burbonų dinastijos palikuonys. Konstitucijoje įtvirtinta, kad pirmasis teisėtas šios dinastijos įpėdinis ir sosto paveldėtojas yra Juanas Carlosas I de Burbonas. Teisė į sosto paveldėjimą įgyvendinama pagal įprastą pirmagimystės ir atstovavimo tvarką. Pagal sosto paveldėjimo eiliškumą pirmumo teisę į sosto paveldėjimą turi senesnės dinastijos atšakos įpėdiniai. Jų eiliškumas priklauso nuo aukštesnio giminytės laipsnio. Esant tam pačiam giminytės laipsniui pirmumo teisę turi vyriškos lyties įpėdiniai, esant vienos lyties įpėdiniais pirmenybę turi vyresni pagal amžių įpėdiniai. Karaliaus sosto įpėdinis įgyja Asturijos princo titulą nuo gimimo momento arba nuo tos dienos, kai jam suteikiamas šis titulas. Kai išnyksta visos karališkosios dinastijos atšakos, klausimą dėl sosto paveldėjimo sprendžia Generaliniai kortesai vadovaudamiesi Ispanijos interesais (Konst. 57 str. 3 d.). Pagal Ispanijos konstituciją karalius yra neutrali institucija, nepriskiriama jokiai valstybės valdžios šakai. Jis yra tik valstybės vadovas ir vykdo tik tas funkcijas, kurias numato Konstitucija. Realiai karaliaus įtaka valstybės gyvenime priklauso nuo asmenybės, turinčios šį titulą. Pažymėtina, jog nepaisant Konstitucijoje numatytų karaliaus galių apribojimų, karaliaus institucija valdant Juanui Carlosui, „dražiam ir ištikimam demokratijos puoselėtoji“, įgijo didelį autoritetą [24].

Ispanijos valstybės valdžios institucijų sistema organizuojama vadovaujantis valdžių padalijimo principu. Valstybės valdžią įgyvendina parlamentas, vyriausybė, teismai.

Ispanijos parlamento pavadinimas – Generaliniai kortesai (*Cortes Generales*). Ispanijos parlamentas – aukščiausia ispanų tautos atstovaujamoji institucija. Ji įgyvendina įstatymų leidžiamąją valdžią, tvirtina valstybės biudžetą, kontroliuoja vyriausybės veiklą ir atlieka kitas konstitucijoje numatytas funkcijas (Konst. 66 str. 2 d.). Konstitucija aiškiai įtvirtina, jog tai nepriklausoma valstybės valdžios institucija (Konst. 66 str. 3 d.). Ispanijos parlamentas yra dvejų rūmų. Žemieji rūmai – Deputatų kongresas (*Congreso de los Diputados*), Aukštieji rūmai – Senatas (*Senado*). Tokia parlamento sandara buvo numatyta Politinių reformų akte, kuriam tauta pritarė 1976 m. gruodžio mėn. referendume [30]. Dvejų rūmų buvimas Ispanijos parlamente dažnai aiškinamas kaip „autonomijos teisės pripažinimo regionams pasekmė“ [8]: Kongresas atstovauja visai Ispanijos tautai, tuo tarpu Senatas – nacionaliniams regionams.

Konstitucijoje numatyta (Konst. 68 str. 1 d.), kad Kongresą gali sudaryti ne mažiau kaip 300 ir ne daugiau kaip 400 narių. Pagal galiojantį Visuotinės rinkimų sistemos organinį įstatymą, priimtą 1985 m., nustatytas Kongreso narių skaičius – 350 [3]. Deputatai renkami ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Aktyviają ir pasyviają rinkimų teisę turi visi Ispanijos piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų. Kongrese atstovaujama penkiasdešimčiai Ispanijos provincijų ir dviem Šiaurės Afrikos inklavams (miestai: Seuta ir Melilija). Kiekviena provincija yra atskira rinkiminė apygarda, jos atstovaujamų deputatų skaičius priklauso nuo gyventojų skaičiaus. Įstatymas numato, jog kiekvienai provincijai skirtos ne mažiau kaip dvi

vietos Kongrese. Senatas – Ispanijos teritoriniams vienetams atstovaujantys rūmai (Konst. 69 str. 1 d.). Šiuo metu Senatą sudaro 259 nariai [32]. Senatoriai renkami ketveriems metams. Didžioji jų dalis renkama tiesiogiai pagal mažoritarinę rinkimų sistemą, kita dalis – netiesiogiai (senatorius renka autonominių bendrijų atstovaujamosios institucijos – asamblėjos). Kiekvienai provincijai, nepriklausomai nuo gyventojų skaičiaus, yra skirtos 4 vietos Senate. Vietos Senate numatytos Balearų ir Kanarų salų bei Seutos ir Melilijos atstovams. Minėtuose salynuose kiekviena sala ar salų grupė, turinčios savo atstovaujamas institucijas, yra atskira rinkimų apygarda. Po tris senatorius renka didžiosios salos (Gran Kanarija, Maljorka ir Tenerifė), po vieną – kitos Konstitucijoje nurodytos salos ir salų grupės (Konst. 69 str. 3 d.). Po du senatorius renka Seuta ir Melilija. Iš viso šiems teritoriniams vienetams atstovauja 208 senatoriai. Jie renkami tiesiogiai pagal mažoritarinę rinkimų sistemą. Kitus Senato narius renka autonominių bendrijų asamblėjos. Kiekviena iš autonominių bendrijų asamblėjų renka vieną senatorių ir papildomai vieną senatorių nuo kiekvieno milijono gyventojų. Dabar autonominėms bendrijoms atstovauja 51 senatorius.

Konstitucija draudžia tuo pačiu metu būti Senato ir Kongreso nariais; Kongreso ir autonominių bendrijų asamblėjų nariais (Konst. 67 str. 1 d.). Deputatais ir senatoriais negali būti Konstitucinio tribunolo nariai; aukščiausiųjų valstybės administracijos tarnybų vadovai, išskyrus vyriausybės narius; magistratai, teisėjai, prokurorai; ombudsmenas; krašto apsaugos, policijos, valstybės saugumo pareigūnai, rinkimų komisijų nariai (Konst. 70 str.). Generalinių kortesų nariai turi laisvo mandato statusą (Konst. 67 str. 2 d.). Jiems garantuojamas parlamentinis imunitetas (kadencijos metu senatoriai ir deputatai negali būti sulaikyti, išskyrus atvejus, kai jie užtinkami bedarant nusikaltimą, negali būti traukiami baudžiamajon atsakomybėn be išankstinio atitinkamų parlamento rūmų sutikimo, Konst. 71 str. 2 d.). Konstitucija įtvirtina ir parlamento nario indėnitetą: senatoriai ir deputatai neatsako už savo išsakytą nuomonę parlamente ir už tai, kaip balsavo (Konst. 71 str. 1 d.).

Pagal Konstitucijoje numatytų įgaliojimų apimtį Kongresas turi viršenybę Senato atžvilgiu. Kongresas tvirtina Ministro Pirmininko kandidatūrą (Ministras Pirmininkas turi gauti Kongreso pasitikėjimą prieš prisiekdamas karaliui), turi teisę pareikšti nepasitikėjimą Ministru Pirmininku ar ministrais, gali patvirtinti arba atmesti Senato vetuotus įstatymų projektus arba jų pataisas. Kongresas gali patvirtinti arba atmesti Vyriausybės priimtus įstatymus-dekretus, jo sutikimas reikalingas skelbiant karo ar nepaprastąją padėtį, norint patraukti baudžiamajon atsakomybėn Ministrą Pirmininką ar ministrus. Bendriems parlamento rūmų posėdžiams pirmininkauja Kongreso pirmininkas, o tai taip pat liudija Kongreso prioritetą parlamente. Pagrindinė Senato veiklos sritis yra susijusi su regioninės politikos klausimais. Kiti Senato įgaliojimai yra susiję su bendrųjų parlamento funkcijų įgyvendinimu.

Vienas iš Ispanijos parlamento struktūros ypatumų yra tai, kad tiek Senate, tiek Kongrese veikia Konstitucijoje numatyta nuolatinė institucija – deputacija (*Diputacion Permanente*). Įtvirtindami šią parlamentinę instituciją Konstitucijos rengėjai pratęsė Ispanijos konstitucines tradicijas. Deputacijos buvo numatytos ankstesnėse Ispanijos konstitucijose (1812, 1856 ir 1931 m.). Deputacija yra sudaroma iš parlamentinių frakcijų atstovų. Deputacijoje turi būti ne mažiau kaip 21 narys (Konst. 78 str. 1 d.). Jai vadovauja Parlamento rūmų pirmininkas. Ši institucija turi užtikrinti Parlamento rūmų veiklos nepertraukiamumą ir vykdo Parlamento rūmų funkcijas laikotarpiu tarp sesijų, paleidus parlamentą, pasibaigus parlamento įgaliojimų laikui. Deputacija yra atsakinga už savo veiklą ir priimtus sprendimus parlamento rūmams.

Ispanijos konstitucija vykdomosios valdžios funkcijas paveda vyriausybei. Vyriausybė įgyvendina valstybės vidaus ir užsienio politiką, tvarko civilinius ir karinius reikalus, garantuoja valstybės saugumą. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas, jo pavaduotojai, ministrai ir kiti nariai, kuriuos numato įstatymas (98 str.). Pagal Vyriausybės įstatymą, priimtą 1997 m., pagrindinį vaidmenį vyriausybėje atlieka Ministrų Taryba, kurią sudaro Ministras Pirmininkas, jo pavaduotojai ir ministrai [6].

Ispanijos vyriausybė formuojama pagal parlamentines tradicijas. Vyriausybės formavimas – tai visų pirma Ministro Pirmininko skyrimo klausimas. Šis klausimas gali būti sprendžiamas keliais atvejais: po naujų Kongreso rinkimų; kai pareiškiamas nepasitikėjimas vyriausybe; kai miršta arba atsistatydina Ministras Pirmininkas. Formaliai Ministrą Pirmininką skiria karalius, tačiau jis turi turėti Kongreso pasitikėjimą. Iš tikrųjų karalius tik siūlo Kongresui Ministro Pirmininko kandidatūrą. Konstitucija numato, kad prieš pateikdamas svarstyti Kongresui ministro pirmininko kandidatūrą, karalius turi pasitarti su politinių grupių atstovais parlamente (99 str.1 d.). Kandidatas turi pateikti Kongresui vyriausybės, kurią jis ketina suformuoti, programą ir gauti Kongreso pasitikėjimą (absoliučios Kongreso narių daugumos). Kandidatą, gavusį Kongreso pasitikėjimą, karalius skiria Ministru Pirmininku. Jeigu Kongresas neišreiškia pasitikėjimo, po 48 valandų skelbiamas naujas balsavimas. Pakartotinai balsuojant dėl pasitikėjimo užtenka paprastos Kongreso narių balsų daugumos. Nepavykus surinkti reikiamos deputatų balsų daugumos, karalius teikia Kongresui svarstyti kitas ministro pirmininko kandidatūras. Jeigu per 2 mėnesius nuo pirmojo balsavimo nepavyksta gauti Kongreso pritarimo nė vienai ministro pirmininko kandidatūrai, karalius paleidžia Kortesus ir skelbia naujus rinkimus. Ministrus skiria ir atleidžia karalius Ministro Pirmininko teikimu.

Vyriausybė yra solidariai atsakinga Deputatų kongresui (108 str.). Konstitucija numato įvairius parlamentinės kontrolės būdus. Parlamento rūmai ir jų komitetai turi teisę reikalauti bet kokios reikiamos informacijos iš vyriausybės ir jos įstaigų; reikalauti, kad Vyriausybės nariai dalyvautų jų posėdžiuose. Parlamento nariai turi teisę pateikti paklausimus ir klausimus Vyriausybės nariams. Pati griežčiausia parlamentinės kontrolės forma – nepasitikėjimas Vyriausybe (113 str.). Inicijuoti šią parlamentinę procedūrą gali 1/10 Kongreso narių: jie turi pateikti Kongresui nutarimą dėl nepasitikėjimo. Konstitucijoje numatytas konstruktyvusis nepasitikėjimo votumas: nutarime dėl nepasitikėjimo turi būti nurodyta Vyriausybės vadovo kandidatūra. Už nutarimą balsuojama ne anksčiau kaip po penkių dienų nuo jo pateikimo, per pirmąsias dvi dienas deputatai turi galimybę pateikti Kongresui kitas vyriausybės vadovo kandidatūras. Nutarimas laikomas priimtu, kai už jį balsavo absoliuti Kongreso deputatų dauguma. Nesurinkus reikiamo skaičiaus balsų, nutarimą pasirašę deputatai vykstančios sesijos metu netenka teisės siūlyti svarstyti klausimą dėl nepasitikėjimo vyriausybe. Kai Kongresas priima nutarimą dėl nepasitikėjimo, Vyriausybė atsistatydina. Karalius skiria ministru pirmininku nutarime nurodytą kandidatą (114 str. 2 d.). Laikoma, kad jis turi Kongreso pasitikėjimą.

Konstitucijoje numatytas ir pasitikėjimo Vyriausybe institutas. Ministras Pirmininkas, pasitaręs su Ministrų taryba, gali pateikti Kongresui prašymą dėl pasitikėjimo vyriausybės programa ar kitu vyriausybės vykdomos bendrosios politikos klausimu. Pasitikėjimas vyriausybe pareiškiamas paprasta deputatų balsų dauguma. Jeigu Kongresas neišreiškia pasitikėjimo, vyriausybė turi atsistatydinti (114 str. 1 d.).

Siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios Konstitucijoje numatyta teisė vyriausybei, kuriai pareikštas nepasitikėjimas, siūlyti karaliui paleisti Kongresą, Senatą arba Generalinius kortesus. Siūlymą karaliui pateikia ministras pirmininkas, pasitaręs su Ministrų taryba (115 str. 1 d.). Šią teisę vyriausybė gali įgyvendinti tik pasibaigus nepasitikėjimo procedūrai.

Vyriausybė – aukščiausia ir savarankiška valstybės valdymo institucija, kurios kompetencijai priklauso vidaus ir užsienio politikos klausimai. Vyriausybė garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką, saugo valstybės teritorijos neliečiamybę. Konstitucija numato, kad Vyriausybė gali skelbti pavojaus valstybei padėtį, Kongresui sutikus – nepaprastą padėtį, tik vyriausybė gali siūlyti Kongresui skelbti karo padėtį (116 str.). Vyriausybė – teisėkūros subjektas. Ji ne tik priima dekretus, bet konstitucijoje numatytais atvejais turi teisę leisti įstatymus-dekretus ir deleguotus įstatymus. Vyriausybė turi įstatymų iniciatyvos teisę. Jai priklauso išimtinė teisė (ir pareiga) rengti valstybės biudžeto įstatymo projektą ir teikti jį Generaliniams kortesams svarstyti. Prie vyriausybės veikia įvairios patariamąsios institucijos. Pa-

gal konstituciją aukščiausioji vyriausybės patariamoji institucija yra Valstybės taryba (*Consejo de Estado*, 107 str.).

Vyriausybė, įgyvendindama vykdomąsias ir tvarkomąsias funkcijas, vadovaujasi konstitucija ir įstatymais, bendrais valstybės interesais, pagarba žmogaus teisėms ir teisėtiems interesams. Konstitucija numato valstybės valdymo ir teisėsaugos institucijų veiklos teisėtumo teisminę kontrolę (106 str.). Ministras Pirmininkas ir kiti vyriausybės nariai, padarę nusikaltimą, gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Be Kongreso sutikimo vyriausybės nariai (kol eina šias pareigas) negali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn tik už valstybės išdavimą ir nusikaltimus valstybės saugumui (102 str. 2 d.). Teisę inicijuoti šią parlamentinę procedūrą turi ¼ Kongreso narių. Nutarimas dėl sutikimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn už minėtus nusikaltimus laikomas priimtu, kai už jį balsavo absoliuti deputatų dauguma.

Teisminę valdžią įgyvendina teismai, kuriuos sudaro teisėjai ir magistratai (*Magistrados*). Pagal Ispanijos Konstituciją teismai laikomi tautos įsteigta savarankiška valstybės valdžios dalimi. „Teisingumas kyla iš tautos“, – ši nuostata įtvirtinta Konstitucijos 117 str. 1 dalyje. Teismas priima sprendimus karaliaus vardu. Vykdydami teisingumą, teismai yra nepriklausomi, nekeičiami ir klauso tik įstatymo.

Teisminę valdžią sudaro valstybėje veikianti teismų sistema. Pažymėtina, kad Konstitucija nustato tik bendruosius teismų sistemos pagrindus. Pirma, teisminė valdžia yra vieninga (unitarinė, 117 str. 5 d.). Tai reiškia, kad Ispanijos autonominės bendrijos negali turėti savo teisminės valdžios institucijų. Antra, draudžiama steigti ypatinguosius teismus. Karo teismai gali būti steigiami įstatymu tik karo padėties atveju nepažeidžiant Konstitucijoje įtvirtintų principų (117 str. 5,6 d.). Trečia, aukščiausioji valstybės teisminė institucija – Ispanijos Aukščiausiasis Teismas (123 str. 1 d.). Ketvirta, teismų sistemą ir teisėjų statusą reglamentuoja organinis Teismų įstatymas (122 str. 1 d.). Penkta, teismų veiklą administruoja ir kontroliuoja Generalinė teismų taryba (122 str. 2 d.).

Teismų sistemą, jų formavimo tvarką, veiklą ir teisėjų statusą reglamentuoja organinis Teismų įstatymas, priimtas 1985 m. (su vėlesniais pakeitimais) [5]. Teisingumo funkcijai vykdyti Ispanijos teritorija yra suskirstyta į municipalitetus (*municipios*), teismines apygardas (*partidos judiciales*), provincijas (*provincias*), autonomines bendrijas (*Comunidades Autonomas*). Šis suskirstymas sutampa su administracine teritorine šalies struktūra, išskyrus teismines apygardas: jos jungia keletą municipalitetų, priklausančių vienai provincijai. Kiekviename teritoriniame vienetė veikia atitinkamos rūšies teismai. Pvz., municipalitetuose veikia municipaliniai teismai (*Juzgados municipales*) ir taikos teismai (*Juzgados de Paz*), provincijose – provincijų teismai (*Audiencias provinciales*). Kiekvienoje autonominėje bendrijoje yra regiono aukščiausiasis teismas (*Tribunales superiores de las Comunidades autonomas*). Dviejų teismų – Aukščiausiojo Teismo (*Tribunal Supremo*) ir Aukštesniojo nacionalinio teismo (*Audiencia Nacional*) – jurisdikcija apima visos šalies teritoriją. Ispanijos teismų sistema pagrįsta hierarchijos principu – žemesniųjų teismų sprendimus galima apskųsti aukštesniesiems teismams. Ispanijos Aukščiausiasis Teismas yra aukščiausia kasacinė instancija visų kategorijų byloms nagrinėti, išskyrus byloms, susijusioms su konstitucinėmis žmogaus teisių garantijomis.

Teismų veiklai administruoti ir kontroliuoti konstitucija numato specialią instituciją – Generalinę teismų tarybą (*Consejo General del Poder Judicial*). Jos narius skiria karalius penkeriems metams. Tarybą sudaro 20 narių ir pirmininkas – Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Aukščiausiojo Teismo pirmininką skiria karalius Generalinės teismų tarybos teikimu. Pagal Konstituciją 12 kandidatų į tarybos narius siūlo teisėjai ir magistratai, 8 – Senatas ir Kongresas (po 4 nuo kiekvienų rūmų 3/5 senatorių ir deputatų balsų dauguma). Galiojantis Teismų įstatymas nustato, kad visus 20 narių siūlo Generaliniai kortesai (po 10 nuo kiekvienų rūmų). 12 Tarybos narių turi būti teisėjai ir magistratai, 8 – advokatai ir aukštos kvalifikacijos teisininkai, turintys ne mažesnę kaip 15 metų teisinio darbo stažą [34]. Generalinė

teismų taryba sprendžia klausimus, susijusius su teisėjų paskyrimu ir atleidimu iš pareigų, rengia teisėjų etikos taisykles.

Pagal 1978 m. Ispanijos Konstituciją konstitucinės kontrolės funkcija pavedama Konstituciniam tribunolui. Dabartiniame Ispanijos konstitucingumo etape Konstitucinio tribunolo vaidmuo valstybės gyvenime akivaizdus: ši institucija tapo vienu svarbiausių „konstitucijos ir demokratijos plėtros bei valstybės autonominių regionų teisių stiprinimo veiksnių“ [10]. Dažnai aiškinama, kad Ispanijos konstitucinis tribunolas nėra teisminės valdžios dalis [8, 9]. Tai yra nepriklausoma institucija, turinti savo reglamentą ir teises, aukščiausia valstybės institucija, turinti teisę interpretuoti Ispanijos konstituciją.

Konstitucinės kontrolės užuomazgų Ispanijoje būta jau XIX a. pradžioje. 1812 m. Ispanijos Konstitucijoje buvo numatyta įsteigti nuolatinę kortesų komisiją (deputaciją), kuri užtikrintų, kad būtų laikomasi konstitucijos laikotarpiu tarp parlamento sesijų. 1931 m. Ispanijos Konstitucija įtvirtino specialią konstitucinės kontrolės instituciją – Konstitucinių garantijų teisimą. Konstitucinio tribunolo veiklą reglamentuoja Konstitucija ir Konstitucinio tribunolo organinis įstatymas, priimtas 1979 metais [4].

Konstitucinis tribunolas tikrina įstatymų ir teisės aktų, turinčių įstatymo galią, konstitucingumą; atlieka išankstinį sudaromų tarptautinių sutarčių, kurių nuostatos prieštarauja Konstitucijai, konstitucingumo tyrimą; nagrinėja individualius skundus (*recursos de amparo*) dėl pažeistų žmogaus teisių ir laisvių, įtvirtintų Konstitucijos 14–29 str.; sprendžia ginčus dėl kompetencijos padalijimo tarp valstybės ir autonominių bendrijų ir tarp autonominių bendrijų; tikrina autonominių bendrijų teisės aktų konstitucingumą; nagrinėja ir priima sprendimus kitais klausimais, kuriuos numato organinis įstatymas.

Centrinės ir vietinės valdžios santykiai – viena iš seniausių Ispanijos problemų. Rengiant Konstituciją dėl jos kilo daug ginčų ir nesutarimų. Ekstremistinės grupės (ypač Baskų krašte) ir dabar reiškia nepasitenkinimą dėl Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų, keldamos grėsmę Ispanijos teritoriniam vientisumui. Konstitucijoje įtvirtintų nuostatų, reglamentuojančių valstybės teritorinę sandarą, dviprasmiškumas ir neaiškumas – viena iš priežasčių, dėl kurių santykiai tarp valstybės ir autonominių bendrijų yra nuolatinė bylų, nagrinėjamų Konstituciniame tribunole, tema [9].

Ispanijos Konstitucijoje įtvirtintas regioninės valstybės modelis, suteikiantis plačias savivaldos galimybes šalies regionams. Nors Konstitucijoje Ispanija įtvirtinama kaip vieninga ir nedaloma valstybė, joje pripažįstamas ir garantuojamas tautinių ir teritorinių bendrijų autonomijos principas (2 str.). Kai kurių autorių nuomone, ši konstitucinė nuostata yra pernelyg abstrakti ir neapibrėžia, ar Ispanija yra federacinė, ar unitarinė, ar decentralizuota valstybė. Faktiškai Ispanija formavosi kaip federacinė valstybė [13].

Ispanijos administracinę teritorinę struktūrą sudaro municipalitetai, provincijos ir autonominiai regionai. Ispanijos teritorija yra suskirstyta į 50 provincijų, sudarytų iš municipalitetų (pastarųjų skaičius priklauso nuo miestų ir gyvenviečių skaičiaus). Šie administraciniai teritoriniai vienetai turi savo valdžios institucijas. Vietinės valdžios institucijų reorganizacija pagal Konstitucijoje numatytą vietinės valdžios modelį prasidėjo 1979 m. (tais metais įvyko pirmieji demokratiniai municipaliniai rinkimai) ir iš esmės baigėsi 1985 m. (tais metais buvo priimtas Vietos valdžios bazinis įstatymas) [25].

Municipalitetai (*municipios*) – tai administraciniai teritoriniai vienetai, turintys savivaldos teisę (140 str.). Municipalitetams vadovauja municipalinė taryba. Jos narius ketveriems metams renka vietos gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Tarybos narių skaičius priklauso nuo vietos gyventojų skaičiaus (įstatyme numatyta, kad tarybos narių turi būti ne mažiau kaip penki). Municipaliteto oficialiais gyventojais laikomi visi asmenys, įregistruoti nuolatinių gyventojų sąrašuose. Europos Sąjungos šalių piliečiai, gyvenantys Ispanijoje, turi teisę dalyvauti municipaliniuose rinkimuose. Tarybai vadovauja meras (*alkaldo*). Konstitucija numato, jog merą gali rinkti vietos gyventojai arba municipalinė taryba iš tarybos narių (140 str.). Municipali-

tuose, kuriuose gyvena daugiau kaip 5000 gyventojų, sudaromi municipaliniai komitetai, padedantys merui įgyvendinti įstatyme numatytas funkcijas.

Aukščiausia vietinės valdžios institucija provincijose – provincijos deputacija (*deputacion provincial*). Ją renka municipalinės tarybos iš savo narių ketveriems metams. Provincijos deputacijai vadovauja prezidentas, kurį renka deputacijos nariai. Pažymėtina, kad provincijos prezidento institucija buvo įsteigta dar Fr. Franko valdymo laikais [25]. Centrinei valdžiai provincijose atstovauja vyriausybės skiriamas atstovas – gubernatorius.

Provincijoms, kurių gyventojus sieja bendri istoriniai, kultūriniai ir ekonominiai ryšiai, suteikta teisė jungtis į autonomines bendrijas, (*Comunidades Autonomas*) (143 str. 1 d.). Generaliniai kortesai organiniu įstatymu gali leisti įsteigti autonominę bendriją vienai provincijai, nesilaikydami anksčiau nurodytų sąlygų, taip pat teritorijoms, neįeinančioms į provincijos sudėtį (144 str. 1,2 p). Autonominės bendrijos steigimo iniciatyvos teisę turi provincijų deputacijos, salų teritorijų atstovaujamosios institucijos, 2/3 municipalitetų, kurių gyventojai sudaro elektorato daugumą provincijoje arba saloje. Organinis įstatymas gali nustatyti ir kitus subjektus, turinčius teisę inicijuoti autonominės bendrijos steigimo procesą.

Ispanijos teritorinė reorganizacija į autonomines bendrijas vyko keliais etapais. Pirmieji autonomijos statusą gavo istoriniai regionai: 1980 m. Baskijos krašte ir Katalonijoje, 1981 m. – Galicijoje, 1982 m. – Andalūzijoje įvyko asamblėjų (regioninių parlamentų) rinkimai. 1983 m. vienu metu vyko asamblėjų rinkimai kituose 13 autonominių regionų. 1986 m. municipalinės autonomijos statusas buvo suteiktas Seutos ir Melilijos miestams (inklavam Š. Afrikoje). Pagal 1995 m. priimtus autonomijos statutus šių miestų teisinis statusas buvo prilygintas autonominių bendrijų teisiniam statusui [33]. Autonominės bendrijos veikia pagal savo autonomijos statutą. Statutus ir jų pakeitimus tvirtina Generaliniai kortesai. Jie turi įstatymo galią ir yra sudėtinė Ispanijos teisinės sistemos dalis.

Autonominės bendrijos laikosi Konstitucijos 152 str. nustatyto regioninės valdžios organizavimo modelio. Aukščiausia bendrijos atstovaujamoji ir teisės aktus priimanti institucija yra asamblėja (bendrijų statutai numato ir kitus šios institucijos pavadinimus). Bendrijų asamblėjas renka vietos gyventojai ketveriems metams remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą. Vykdomosios valdžios funkcijas atlieka Vykdomoji taryba, kuriai vadovauja prezidentas. Prezidentą, kurį renka asamblėja iš savo narių, skiria karalius. Prezidentas atstovauja autonominę bendriją.

Konstitucija numato, kad autonominės bendrijos gali turėti visas teises, kurias joms numato konstitucija (visiška autonomija) arba dalį jų (ribota autonomija). Generaliniai kortesai organiniu įstatymu gali perduoti autonominėms bendrijoms ir kai kuriuos įgaliojimus, kurie pagal konstituciją priskirti tik valstybės kompetencijai (150 str. 1,2 d.). Konstitucija ir įstatymai nustato autonominių bendrijų veiklos kontrolės būdus. Kontrolės funkcijas atlieka Konstitucinis tribunolas, Vyriausybė, Audito rūmai, administraciniai teismai ir kitos institucijos, kurias steigia parlamentas (150,153 str.). Centrinei valdžiai autonominėse bendrijose atstovauja vyriausybės atstovas. Jį skiria vyriausybė ministro pirmininko teikimu. Tais atvejais, kai autonominės bendrijos priimti sprendimai ar veiksmai prieštarauja konstitucijai, įstatymams ar bendriems valstybės interesams, Ispanijos vyriausybė, pritarus Senatui (absoliučia balsų dauguma), gali imtis tam tikrų tiesioginio valdymo priemonių (155 str.). Kokios tai galėtų būti poveikio priemonės, nėra aišku, – Konstitucija nedetalizuoja jų turinio.

Išvados

Galima išskirti kelis Ispanijos konstitucingumo raidos etapus:

1. Laikotarpis nuo XIX a. pradžios iki 1939 m. – vadinamasis „žlugusių konstitucijų“ laikotarpis. Šiuo laikotarpiu pagal politinių santykių reglamentavimo pobūdį galima išskirti *liberalias*, kuriomis siekiama apriboti monarcho valdžią ir išplėsti tautos atstovybės – parlamento – teises, pvz., 1812, 1837, 1869 m. Ispanijos konstitucijos, *konservatyvias*, kuriomis siekiama sustiprinti monarcho galias ir susiaurinti parlamento teises, pvz., 1845 ir 1876 m. konstituci-

jos, ir *radikalios*, kuriose įtvirtinami kardinalūs valstybės valdymo pertvarkymai, pvz., 1873 ir 1931 m. konstitucijos, konstitucijas.

2. 1939–1975 m. – frankistinės diktatūros laikotarpis. To meto fundamentalieji įstatymai apribojo politines piliečių ir parlamento teises, pakeitė parlamento sampratą, išplėtė valstybės vadovo galias.

3. Laikotarpis nuo 1975 m. – demokratiųjų pertvarkymų ir 1978 m. Ispanijos Konstitucijoje įtvirtinto demokratinės, socialinės ir regioninės valstybės modelio įgyvendinimo etapas.

LITERATŪRA

1. **Spanish Constitution** 1978. – Madrid, 1979.
2. **Constitution** Espanola de 1978//<http://www.spainemb.org/information/constitutionin.htm>;
<http://www.congreso.es/funciones/constitucion/indice.htm>
3. **Ley Organica** 5/1985, del Regimen Electoral General //http://www.juridicas.com/base_datos.
4. **Ley Organica** 2/1979, del Tribunal Constitucional//http://www.juridicas.com/base_datos.
5. **Ley Organica** 6/1985, del Poder Judicial//http://www.juridicas.com/base_datos.
6. **Ley** 50,1997, del Gobierno//http://www.juridicas.com/base_datos.
7. **Boyd C. P.** Praetorian Politics in Liberal Spain. The Breakdown of the Restoration Settlement//http://66.218.71.72/chapter.1.htm_canovite_system
8. **Cabrero O.** A Guide to the Spanish Legal System//<http://www.llrx.com/features/spain.html>
9. **Carames J. G.** The role of the Constitutional Court in the state and society in Spain//<http://www.Venice.coe.int/docs/2001>;
10. **Alvaro Gil Robles Gil Delgado.** The Framework of the Relations between the Constitutional Court and the Defensor del Pueblo (Ombudsman) in Spain//<http://www.venice.coe.int/docs/2001>.
11. **Dippel H.** Modern Constitutionalism. An Introduction to a History in the Need of Writing//<http://www.uni-kassel.de/dippel/justitia/proc/10%20Dippel,%20Modern.pdf>
12. **Payne S. G.** The Isabeline Regime and First Democratic Interlude //<http://libro.uca.edu/payne2/payne20.html>)
13. **Santolaya P.** The Spanish Constitutional System// <http://www.venice.coe.int/docs/2001>.
14. Constitutional System// <http://countrystudies.us/spain/72.htm>
15. **The Encyclopedia** of World History. Sixth edition. Peter N. Stearns, general editor. – 2001//<http://www.bartleby.com/67/957.html>.
16. History of Spain//<http://www.zum.de/whkmla/region/spain/popwar.html>.
17. **Historia** de Espana // www.historia-es-com/usa/c_04_in.htm.
18. **Lietuvių** enciklopedija, t.9. – South Boston, USA, 1956. – P.91–99.
19. **Spain.** history//http://www.historia-es-com/usa/c_05_in.html.
20. **Spain.** history//http://workmall.com/wfb2001/spain/history_the_liberal_ascendansy.html.
21. **Spain.** between 1931 and 1936//<http://www.zum.de/whkmla/region/spain/spain19311936.html>.
22. **Spain.** 1808–1814 //www.countrystudies.us/spain;
23. **Spain.** The 1978 Constitution// <http://countrystudies.us/spain/73.htm>
24. **Spain.** King, Prime Minister, and Council of Ministers// <http://countrystudies.us/spain/76.htm>
25. **Spain.** Local Government//<http://countrystudies.us/spain/79.htm>
26. **Spain.** Franco's political System//<http://www.countrystudies.us/spain>
27. **Spain.** The Post-Franco Era //<http://www.countrystudies.us/spain>
28. **Spanish** Constitution of 1812//gopher://ulima.edu.pe:70/00/cpp/seccion_1/cante/1812
29. **The Spanish** Constitutional Process //<http://www.SiSpain.org/english/politics/constitu/process.html>
30. **The Spanish** Electoral System-Historical Accident//<http://www.acceproject.org/main/English/es/esy-es.html>
31. **El Congreso** de los Diputados//<http://www.congreso.es/>
32. **El Senado**//<http://www.senado.es/>
33. **El Gobierno**// <http://www.la-moncloa.es/>
34. **Consejo** General del Poder Judicial//<http://www.cgpj.es/>
35. **Tribunal** Constitucional//<http://www.tribunalconstitucional.es/>

A Guide to the Spanish Constitutional History

Assoc. Prof. Dr. Elena Vaitiekienė

Mykolas Romeris University

Keywords: *constitution, constitution tradition, history of the constitutionalism of Spain.*

SUMMARY

Due to its turbulent history, Spain has had several constitutions since the first one drafted in 1812 and the last one adopted in 1978. There were also the constitutions passed in 1837, 1845, 1869, 1873, 1876 and 1931. In 1939–1967 Spanish constitutional system was regulated by Franco's fundamental laws.

The 1978 Spanish Constitution, based on the changes of the Franco's fundamental laws, dismantled the political system of Franco regime and established Spain as a democratic state ruled by law. The writing of the Constitution was a long and arduous task, involving extensive negotiations and compromise. Spain has a history of failed constitutions, and the framers of the 1978 Constitution endeavoured to devise a document that would be acceptable to all the major political forces.

The 1978 Spanish Constitution proclaims Spain to be a social and democratic state governed by law and declares liberty, justice, equality and political pluralism to be the country's foremost values. National sovereignty resides in the people, from whom all powers of the state emanate.

The Constitution defines Spain as a parliamentary monarchy, with the king as a head of State and symbol of its unity and permanence. It establish a bicameral legislature, the Cortes, and an independent judicial system.

One of the main problems that the Spanish Constitution of 1978 had to deal with was political decentralization of the Spanish State. The Constitution proclaims the indissoluble unity of the nation, but it recognizes and guarantees the right to autonomy of the nationalities and regions of which the state is composed. This transformation from unitary state into a more decentralized structure was not accomplished without bitter conflict. Reactionary elements objected to any reference to regional autonomy in the Constitution as a threat to national unity, while the extreme, militant Basques demanded the right of self-determination for the regions. Discontent in this region has been a major disruptive element in the post-Franco years.

The confused system of division of competences between the State and Autonomous Communities, the ambiguous provisions laid down by the Constitution when it defines the territorial organisation of the State, has laid to many conflicts of jurisdiction between the State and Autonomous Communities. The issues concerning the conflicts of territorial competences take the great part of the work of Constitutional Court in Spain. It should be mentioned that Constitutional Court has developed an important doctrine in the definition of „the building of the State of Autonomous Communities“.

The purpose of this article: discussion of the Spanish constitutional history, the features of Spanish constitutions, Spanish constitutional traditions and their influence on the modern Spanish constitutional law.

